

Tomasz Szubiakiewicz
Pracownia Bibliografii Poloników Zagranicznych
Instytut Bibliograficzny, Biblioteka Narodowa

Polskie japonika Witolda Nowakowskiego

Streszczenie: Autor stara się przedstawić krótko historię przyswajania w Polsce kultury japońskiej i fascynowania się nią przez wielu twórców kultury oraz naukowców. Szczególnie zwraca uwagę na bibliografię japoników w Polsce.

Słowa kluczowe: kolekcje japońskie w Polsce, japonika, bibliografie

Fot. 1: Mapa Japonii. Engelbert Kaempfer: Histoire naturelle, civile, et ecclesiastique de l'empire du Japon... T. 1, 's Gravenhage, 1729. Zbiory Biblioteki Narodowej.

Polacy interesowali się Japonią od dawna. Najprawdopodobniej pierwsze informacje o tym kraju dotarły do Polski w *Opisaniu świata* Marco Polo, w którym autor nazywa go Zipingu lub Zipangu, od chińskiej nazwy Żi-pen-Kuo (Państwo Wschodu Słońca). Najwcześniejsze wydanie tego dzieła, z tytułem włoskim i tekstem łacińskim, które znajduje się w zbiorach polskich, pochodzi z roku 1483.

Fot. 2: Japonia ostatnia kraina wschodnich krolestw przy Azyey... Piotr Skarga: *Żywotów świętych* wtora część... Kraków, 1615. Zbiory Biblioteki Narodowej.

W tekstach polskich pierwsze wzmianki o Japonii pojawiły się w wydanych w roku 1579 *Żywotach świętych* Piotra Skargi i mniej więcej od tego momentu do polskiego czytelnika zaczęło docierać coraz więcej informacji o wyspach japońskich i ich mieszkańcach. Odbywało się to dzięki sprowadzaniu książek o Japonii wydanych za granicą, poprzez ich tłumaczenia publikowane w Polsce lub za pomocą dzieł polskich autorów. Z zagranicy sprowadzano książki w językach: łacińskim, niemieckim, holenderskim, angielskim i francuskim. Niektóre z tych ksiąg były bogato ilustrowane rycinami przedstawiającymi japońskie zamki, pałace, świątynie, ulice wielkich miast, panoramy metropolii widziane od strony morza, mapy, a także samych Japończyków w tradycyjnych strojach oraz konnych i pieszych samurajów dzierżących różną broń. Przekłady dzieł autorów obcych i teksty autorów rodzimych musiały cieszyć się powodzeniem, ponieważ niektóre z nich doczekały się kolejnych wydań, niejednokrotnie poprawianych i uzupełnianych o nowe dane.

Fot. 3: Edo (dzisiejsze Tokio) – w latach 1603-1867 siedziba shōgunów Tokugawa; w XVIII w. największe miasto świata. Arnoldus Montanus: *Gedenkwaardige Gesantschappen der Oost-Indische Maetschappy in't Vereenigde Naederland aen de Kaisaren van Japan ...* Amsterdam, 1669. Zbiory Biblioteki Narodowej.

W 2. połowie XVII w. ukazały się książki Antoniego Kaspra Druźbickiego, w których zostały opisane losy Wojciecha (Alberta) Męcińskiego, pierwszego Polaka, który dotarł do Japonii w roku 1642. Następnym Polakiem, który przybił do brzegów japońskich, był Maurycy August Beniowski, polski szlachcic węgierskiego pochodzenia. Francuski rękopis jego pamiętników, w których opisał m.in. historię swego pobytu w Japonii, znajduje się obecnie w British Library w Londynie. Pierwsze wydanie polskiego przekładu tego dzieła ukazało się w roku 1797 w Warszawie pt. *Historia podróży y osobliwszych zdarzeń* [...] i również ono doczekało się wielu wznowień.

Fot. 4: Portret Wojciecha Męcińskiego z XVII w. „Misje Katolickie” R. 18: 1899. Zbiory Biblioteki Narodowej.

Utrata niepodległości przez Polskę oraz trwająca od 1638 do 1854 r. izolacja Japonii od reszty świata sprawiły, że możliwość wzajemnych kontaktów była ograniczona. Dopiero w 2. połowie XIX w. pojawiły się okoliczności, które sprzyjały kolejnym odwiedzinom. W tym czasie wizytę w Japonii złożyli m.in.: profesor zoologii na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie Szymon Syrski, podróżnik i etnograf Jan Kubary, historyk sztuki Karol Lanckoroński, podróżnik i pierwszy prezes Polskiego Czerwonego Krzyża Paweł Sapieha oraz przyrodnik, podróżnik i lekarz Benedykt Dybowski. W 1902 r. przybył do Japonii etnolog Bronisław Piłsudski — jeden z najwybitniejszych znawców języka i kultury Ajnów, a rok później etnograf i pisarz Wacław Sieroszewski. Odwiedziny te zaowocowały serią książek, które później — jak na przykład dzieła Wacława Sieroszewskiego — były wydawane wielokrotnie i przez różnych wydawców.

Wydawano również kompleksowe opracowania tematów związanych z Japonią, na przykład w *Dziejach literatury powszechnej* (1887, t. 2) Julian Adolf Świącicki zamieścił tekst o języku japońskim, shintō, buddyzmie, historii i geografii Japonii oraz o japońskiej poezji, literaturze ludowej, architekturze, rzeźbie, malarstwie i muzyce. W „Chimerze” z 1901 r. ukazały się dwa obszernie artykuły Zenona Przesmyckiego o sztuce japońskiej, a rok później Jan August Kisielewski opublikował pracę *O teatrze japońskim*.

Fot. 5: W 1902 r. odwiedził Polskę zespół teatru japońskiego ze słynną Sadą Yacco. Portrety z natury z autografem artystki. „Tygodnik Ilustrowany” 1902, nr 12. Zbiory Biblioteki Narodowej.

Zainteresowanie Polaków Japonią rosło, widać to wyraźnie po coraz liczniejszych artykułach, rysunkach, rycinach i zdjęciach publikowanych początkowo w takich czasopismach, jak: „Wszechświat”, „Biesiada Literacka”, „Wędrowiec”, „Chimera” czy później w „Światowidzie”, „Świecie” i „Wiadomościach Literackich”. Świadczy o tym również bardzo duże zróżnicowanie tematyczne publikowanych materiałów. Dotyczyły one japońskiej rodziny cesarskiej, rozwoju stosunków dyplomatycznych między Polską i Japonią, ale także japońskiego filmu, teatru i sztuk pięknych. Można było się dowiedzieć, jak Japończycy mieszkają, świętują, uczą się i bawią, podawane były także informacje o tragediach będących wynikiem trzęsień ziemi. Wydaje się, że polskiego czytelnika interesowało wręcz wszystko, co miało związek z tym krajem.

Wątki japońskie zaczęły pojawiać się również w twórczości polskich pisarzy. Książki o tej tematyce pisali: Władysław Stanisław Reymont, Waław Sieroszewski, Władysław Umiński, Ferdynand Antoni Ossendowski czy Maria Juskiewiczowa. Musiały cieszyć się dużą popularnością, o czym świadczą ich liczne wydania. Publikowano przekłady dzieł autorów japońskich, jak Takeda Izumo, Okakura Kakuzō, Toyama M., Futabatei Shimei czy Ihara Saikaku, a także antologie, w których zamieszczano utwory wielu poetów japońskich. Należy wspomnieć tu tomik *Sintaisi-sho: poeci nowo-japońscy* w opracowaniu Antoniego Lange czy *Chiakunin-izszu* — antologię stu poetów japońskich opracowaną przez Remigiusza Kwiatkowskiego. Ważną rolę w popularyzowaniu wiedzy o Japonii odegrały także przekłady książek Lafcadio Hearna, znanego z licznych opisów japońskiej kultury i folkloru.

Fot. 6: Cesarz Hirohito z małżonką, cesarzową Kōjun. „Światowid” 1928, nr 50. Zbiory Biblioteki Narodowej.

Spraw japońskich dotyczyły również opracowania o tematyce politycznej, ekonomicznej i społecznej, i to zarówno autorów polskich, jak i zagranicznych. Dzieła tych ostatnich były tłumaczone na język polski i publikowane przez polskich wydawców. W wielu książkach został opisany konflikt zbrojny między Rosją i Japonią w latach 1904–1905. Wydawano także prace o działalności misjonarzy katolickich w Japonii, o japońskiej kulturze, sztukach walki czy wreszcie relacje podróżników, którzy dotarli na wyspy japońskie. Skala zainteresowania Polaków tak przecież odległym i egzotycznym dla nich krajem była niemała. Pierwszą bibliograficzną próbą ukazania tego zjawiska była *Polska bibliografia japonologiczna po rok 1926* Ignacego Schreiberera, która ukazała się w Krakowie w roku 1929. Bibliografia ta zawierała 124 pozycje ułożone alfabetycznie, z indeksem nazw autorów i współpracowników włączonym do zrębu głównego. W uwagach niektórych opisów zostały podane rozdziały dotyczące Japonii, a w przypadku przekładów tytuły oryginałów oraz informacje o miejscu i dacie pierwszego wydania oryginału.

Fot. 7: Japoński Niepokalanów w budowie. Siedzący w centrum: ks. bp. January Hayasaka, siedzący pierwszy z lewej: ojciec Maksymilian Kolbe. „Misje Katolickie” R. 51: 1932, s. 371. Zbiory Biblioteki Narodowej.

Próbie zgromadzenia w jednym miejscu informacji o wydanych w Polsce japonikach podjął także Witold Nowakowski, autor, ilustrator, ale przede wszystkim tłumacz książek z języka angielskiego na polski (w Bibliotece Narodowej znajduje się 86 przełożonych przez niego pozycji), jeden z pierwszych propagatorów japońskiego komiksu w naszym kraju, sekretarz Polskiej Komisji Kendō, posiadający 4 dan w kendō i 1 dan w iaidō, osoba niezwykle wszechstronna i wielki miłośnik Japonii. Niestety, zmarł nagle we wrześniu 2008 r. w wieku 49 lat. Jednym z jego licznych, niedokończonych projektów była właśnie bibliografia japoników opublikowanych w Polsce do roku 1945.

Uwaga redakcyjna: Niniejszy tekst stanowi fragment przedmowy do materiału, który w całości zostanie opublikowany wkrótce na stronie Wydawnictwa EBIB: <http://www.nowyebib.info/publikacje-ebib/wydawnictwa-ebib>.